

olan Rogatica'da bir cami ve bir sıbyan mektebi yaptırmıştır. Halk arasında "Şehisîlâmiyye" adıyla da tanınan cami ve yanındaki sıbyan mektebine vakıflar tahsis etmiştir. Bu cami II. Dünya Savaşı esnasında tahrip edildiğinden günümüze kadar ulaşmamıştır.

Dönemin kaynaklarında ilmi şahsiyeti övülen Mehmed Refik Efendi devlet tarafından Murassa' Osmânî ve birinci derece Mecîdî nişanları ile ödüllendirilmiştir. İlgili alanı fıkıh olmakla birlikte bu konuda önemli bir eser yazmamıştır. Yalnız Şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendi'nin *Fetâvâ-yı Feyziyye* adlı Türkçe eserindeki fetvaların mesnetlerini fıkıh kitaplarından yaptığı nakillerle gösterdiği *Nukûl'l-Fetâvâ'l-Feyziyye* adlı bir çalışması vardır. Söz konusu eser Feyzullah Efendi'nin kitabıyla birlikte *Fetâvâ-yı Feyziyye maa'n-nukûl* adıyla neşredilmiştir (İstanbul 1266).

BİBLİYOGRAFYA :

Muvakkit, *Târîh-i Bosna*, Sarajevo Orijentalni Institut, nr. 3459, IV, 74; *Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye* (1294), defa 32, s. 83; *Sicill-i Osmânî*, II, 415; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 596-599; Mehmed Handžić, *Književni Rad Bosansko-Hercegovackih Muslimana*, Sarajevo 1934, s. 18-19; a.mlf., *Pogled na Sudstvo u Bosni i Hercegovini za Vrijeme Turske Vlasti*, Sarajevo 1941, s. 2, 14, 15; Alija Bejtić, *Rogatica-Monografija*, Rogatica 1966, s. 38, 41, 42; Danişmend, *Kronoloji*², V, 155; Hazim Šabanović, *Književnost Muslimana BiH na Orijentalnim Jezicima*, Sarajevo 1973, s. 582-583; Fehim Nametak, *Fadil-paşa Šerifović Pjesnik i Epigrafičar Bosne*, Sarajevo 1980, s. 222-224; a.mlf., *Pregled Književnog Stvaranja Bosansko-Hercegovackih Muslimana na Turskom Jeziku*, Sarajevo 1989, s. 241-242; Mustafa Čeman, *Bibliografija Bošnjacke Književnosti*, Zagreb 1994, s. 61, 514, 542, 572; Hamdija Kreševljaković, "Rogatica", *Novi Behar*, III/21, Sarajevo 1930, s. 326-328; Kasim Dobrača, "Mehmed Refik-Efendi Hadžiabdić Šejhul-Islam", *Analî GHB*, V-VI (1978), s. 99-115.

MUHAMMED ARUÇI

MEHMET REŞAD

(bk. MEHMET V).

MEHMET REŞAD TÜRBESİ

İstanbul Eyüp'te
XX. yüzyılın başlarında
inşa edilen türbe.

Sultan V. Mehmed 3 Temmuz 1918 tarihinde vefat ettiğinde kendi isteği doğrultusunda Eyüp'te Haliç kıyısında Mimar Kemâleddin'e yaptırdığı türbesine

defnedilmiştir. Bazı kaynaklarda türbenin 1912'de tamamlandığı belirtilmekte, içteki bir yazının altında ise 1332 (1914) tarihi yer almaktadır (Önkol, s. 284). İstanbul'da inşa edilmiş son hânedan türbesi olan yapı sur dışında yer alan tek sultan türbesi olmasıyla da içinde bulunduğu gruptan ayrılır. Hemen yanına yine sultanın isteğiyle yaptırılmış olan ilkokul, mezar yapıları ile bir arada düşünülen mektep, medrese gibi eğitim kurumlarının yerini almış gibi görünmektedir. Öte yandan türbenin bulunduğu yer ve yanındaki ilkokulun, sultanın ebedî uykusunu su ve çocuk sesleri arasında uyuma arzusunun bir sonucu olduğu rivayet edilmektedir. Batı eğitimi modellerine göre şekillenen, başarıyla çözümlenmiş bir plana sahip ilkokulun kuzeyine bitiştirilen mescid din eğitiminin ilk öğretimde hâlâ etkin rol oynadığına işaret etmektedir. Milî mimarlık üslûbunun özelliklerini yansıtan tasarımı ile yapı Eyüp'ün silüetine başarıyla uydurulmuştur. Türbenin Ömer Vasfi Efendi'nin elinden çıkan kitabesi, Cumhuriyet'e intikal eden tesis ve yapıların üzerinde bulunan Osmanlı hânedanını temsil eden kitâbe, tuğra vb. unsurların kaldırılmasına yönelik kanun maddesi neticesinde kazınarak tahrip edilmiştir.

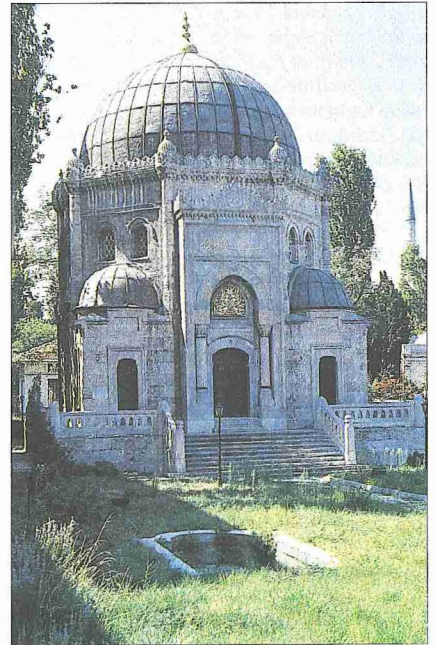
Mehmed Reşad Türbesi, Osmanlı hânedanının himaye ettiği mimarının son dönemine damgasını vuran Osmanlı neo-klasik üslûbunun mezar yapılarındaki en önemli temsilcisidir. Bu akımda önde gelen isimlerinden biri olan Mimar Kemâleddin'in bu yapısı esasen sekizgen planlı olmakla birlikte girişin iki yanına yerleştirilen, tromplarla örtülü üçgen planlı hücrelerle taban planında bozuk altıgene dönüşür. Üst katta görülen sekizgen plan kubbe ile örtülü ana mekânın kurgusunu yansıtır. Düzgün bir iççilik gösteren küfeki taşından inşa edilmiş yapı, ön cephesine yerleştirilen on basamaklı merdivenle ulaşılan bir kaide üzerinde yükselmektedir. Bu kaide, yapının çevresinde Kanûnî Sultan Süleyman Türbesi'nin çevresindeki revakın örtüsüz benzeri olan bir podyum oluşturmaktadır. Türbenin alt katı iri silmelerle çerçevelenmiş, birer atkı ile ikiye bölünmüş, ancak alınlıkları dolgun bırakılmış sivri kemerli büyük boyutlu pencereleriyle masif bir görüntü sergilerken köşeleri sütunçelerle yumuşatılan üst katta ikili pencere grupları ile daha hareketli bir tasarım göze çarpar. Rûmî istifleriyle bezeli pencere alınlıkları ve alemlerle taçlandırılan sütunların baş-

lıklarını da oluşturan mukarnaslı saçak frizi ve taç oluşturan tepelikli kuşak dış yüzeyde taş işçiliğinden örnekler sergiler. Doğrudan duvarlara oturan hafifçe sivriltilmiş kubbe kurşun kaplı olup tepesinde bir alem bulunmaktadır.

Yapıda dikkat çeken giriş cephesi bir çıkma yapan anıtsal taçkapıyla değerlendirilmiştir. Yayvan kemerli giriş açıklığı iki sütunun taşıdığı sivri kemerli bir niş içine alınmıştır. Klasik üslûbun özelliklerini taşıyan kapının üst kısmındaki dikdörtgen panoya Hattat Ömer Vasfi Efendi'nin besmelesi hakkedilmiştir. Panonun alt kısmında hattat ketebesıyla birlikte türbenin inşa tarihine işaret eden 1332 (1914) tarihi okunur. Kapı nişinin kemer aynasında da müsennâ olarak Sâd sûresinin 50. âyeti yazılmıştır.

Türbenin içi, üst sıra pencerelerin altına kadar ulaşan çini kaplamalarla klasik Osmanlı tarzını hatırlatır. Çiniler yapı için özel olarak tasarlanmış olup desenleri, Osmanlı neo-klasik üslûbunun ilham aldığı XVI. yüzyıl örneklerinin kopyalarıdır. Bu dönemin tanınmış sanatçılarından Kütahyalı Hâfız Mehmed Emin Efendi'nin atölyesinde üretildiği tahmin edilen, değişik desen ve boyutlara sahip çini panoların üstünde besmele ile birlikte Fecr sûresini içeren lâcivert zemin üzerine be-

Mehmed Reşad Türbesi - Eyüp / İstanbul

yaz renkli sülüs hatla yazılmış âyet kuşağı dolandır. Ayrıca kapı ve pencere açıklıklarının iç yüzeylerinde, kullanılan çini süslemelerin oluşturduğu boşluklar kalem işi süslemelerle değerlendirilmiştir. Kubbe içinde altın yaldızlı zemin üzerine kırmızı, yeşil, beyaz ve mavi gibi parlak renklerle uygulanan rûmî motifleri kalem işi süslemeler türbedeki bu dekorasyonun en çarpıcı kısmını oluşturmaktadır. Üst pencerelerin, vazodan çıkan lâle buketlerini yansıtan çok renkli vitray süslemeli alçı içlikleri ise son derece başarılı örneklerdir. Sultan Reşad'ın sandukasını çeviren pirinç şebeke de döneminin önemli örneklerinden olup üst kısmında esmâ-i hüsnâdan "yâ latîf" ve "yâ hâfız" ibareleri yer almaktadır. Türbede Sultan Mehmed Reşad ile birlikte başkadını Kâmurres Kadın (ö. 1921) ve oğlu Necmeddin Efendi (ö. 1913) medfundur.

BİBLİYOGRAFYA :

Recep Akakuş, *Eyyüb Sultan ve Mukaddes Emanetler*, İstanbul 1973, s. 234-237; Gönül Öney, *Türk Çini Sanatı*, İstanbul 1976, s. 105; Yavuz Yıldırım, *Mimar Kemalettin ve Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi*, Ankara 1981, s. 136-141; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimârisi*, İstanbul 1986, s. 472; Tahsin Ömer Tahaoğlu, *İstanbul'da Osmanlı Türbelerinin Tipolojisi* (doktora tezi, 1988), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Yıldız Demirel, *Eyüp'te Türbeler*, Ankara 1989, s. 75-77; a.m.f., "Mehmed V Türbesi", *DBİst.A*, V, 349; Hakkı Önkol, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, Ankara 1992, s. 282-284; Mehmet Nermi Haskan, *Eyüp Tarihi*, İstanbul 1993, I, 260-262.

İSMAİL ORMAN

MEHMED RİFAT, Manastırlı (1851-1907)

Osmanlı devlet adamı,
oyun yazarı ve dilci.

Manastır'da doğdu. Atina muhacirlerinden alay kâtibi Râşid Efendi'nin oğludur. Mekteb-i Harbiyye'den kurmay yüzbaşı olarak mezun oldu (1872) ve aynı mektebe öğretmen olarak tayin edildi, bir süre sonra da kolağalığına terfi etti. Harbiye'den sınıf arkadaşı olan Hasan Bedreddin Bey'le (Paşa) beraber gösterdikleri gayret ve yararlıklarla Mekâtib-i Askeriyye Nâzırı Süleyman Paşa'nın sevgisini kazandılar. Süleyman Paşa, Sultan Abdülaziz'in hal'edileceği gece Dolmabahçe Sarayı'nı kuşatmakla görevli Mekteb-i Harbiyye öğrencilerinden oluşan taburun başına bunları getirdi. Binbaşılığa yükselen Mehmed Rifat katıldığı 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda esir düştü.

Barıştan sonra Eylül 1878'de İstanbul'a döndü. Sultan Abdülaziz'in hal'ine katılanlardan olduğu için II. Abdülhamid İstanbul'da bulunmasını uygun görmedi. Rütbesi kaymakamlığa yükseltildi Şam fırkasına tayin edildi. Bir daha İstanbul'a dönemeyince ve son görev yeri olan Halep'te vefat etti.

Mehmed Rifat'ın edebiyat ve yayın hayatına atılmasında Nâmık Kemal'in etkisi olmuş. *İbret* gazetesinde "Bir Asker" takma adıyla ve kendi ismiyle yazılar yazmıştır. Mekteb-i Harbiyye'deki hocalığı sırasında askerî bilgilerin geliştirilmesi yanında millî duyguların güçlenmesine de katkıda bulunan *Çanta* dergisini çıkarmış (1290-1291), bundan dolayı kendisinden bir ara "Çanta müellifi" olarak da söz edilmiştir. Nâmık Kemal'in uyandırdığı edebiyat aşkıyla kendi başına ve Hasan Bedreddin'le birlikte tiyatro eserleri kaleme almış, çeviriler yapmıştır. 1873-1879 yılları arasında yayımlanan bu eserleriyle kuruluş aşamasındaki Türk tiyatro edebiyatına önemli katkılar sağlamıştır.

Eserleri. Tiyatro. 1. Görenek (İstanbul 1290). Nâmık Kemal'in *İbret* gazetesinde aynı isimle yayımlanan makalesinden (nr. 119, 7 Mart 1289 / 19 Mart 1873) yararlanarak "ahlâkımız dahilinde bir şey yazmak" düşüncesiyle kaleme alınmıştır. Göreneklerin fert ve toplum üzerinde bir baskı oluşturduğu tezinin işlenmek istendiği bu dramda konu kadınların giyim kuşamındaki yersiz harcamalarıyla sınırlı kalır. Yazar, piyesini çok iyi bulmakla beraber Battal Gazi gibi eski hikâyeleri okumak, orta oyunu seyretmek veya terbiye dışı sözler işitmekten daha faydalı olduğunu söyler. **2. Ya Gazi ya Şehid** (İstanbul 1291). Romantik dram türündeki eser Nâmık Kemal'in *Vatan yahut Silistre*'sinin etkisinde yazılmıştır. Vatan sevgisini aşılama ve askerliği sevdirmeye amacı taşıyan eserde vatan hizmetinden sonra bir kahraman olarak geri dönmenin gururu anlatılmaktadır. Nâmık Kemal bir mektubunda *Görenek*'le beraber bu eser üzerinde de durmuştur (*Nâmık Kemal'in Husûsî Mektupları*, I, 316-319). **3. Hükm-i Dil** (İstanbul 1291). Ahmed Midhat Efendi'nin *Letâif-i Rivâyât* serisinde yayımlanan (İstanbul 1287) *Gönül* adlı hikâyesinden oyunlaştırılmıştır. Eserde genç bir bahçıvanla konaklarında çalıştığı zengin kız arasındaki aşk ele alınır. Kızın babası evlenmelerine izin vermeyince gençler özgürlükler ülkesi olarak bilinen Amerika'ya doğru yola çı-

karlar. Olay Fransa ve İspanya'da geçmektedir. *Hükm-i Dil*, bazı araştırmacılar tarafından Ahmed Midhat Efendi'ye ait gösterilmişse de (Akı, *XIX. Yüzyıl Türk Tiyatrosu Tarihi*, s. 107, 148; And, s. 392-393; Enginün, s. 27, 177-207) imzasız olarak yayımlanan eserin başında yer alan "M. R." rumuzlu mektup bunun Mehmed Rifat'a ait olduğunu ortaya koymaktadır (ayrıca bk. İbnülemin, s. 1480; Özege, II, 615). **4. Pakdâmen** (İstanbul 1291). Geneviève de Barabant efsanesinden Recâizâde Mahmud Ekrem'in uyarladığı, namus ve sadakat konusu etrafında şekillenen *Afife Anjelik* (ts.) piyesi örnek alınarak yazılmış olup şahıs isimleri dışında Recâizâde'nin eserine benzermektedir. **5. Hüsrev ü Şîrin** (ts.).

Mehmed Rifat'ın bunların yanında Hasan Bedreddin'le birlikte yazdığı veya çevirdiği oyunlar "Temâşâ Külliyyatı" adı altında iki cilt halinde yayımlanmıştır. I. cilt: *Hud'a ve Aşk* (İstanbul 1292, cüz 1, s. 1-92; Schiller'den çeviri); *Delîle yahut Kanlı İntikam* (İstanbul 1292, cüz 2, s. 94-146); *Kleopatra* (İstanbul 1292, cüz 3, s. 148-210; Emil de Girardin'den çeviri); *Ebü'l-alâ yahut Mürüvvet* (İstanbul 1292, cüz 4, s. 212-288; Beş perdelik tarihî dramın oyunun özellikle ikinci ve üçüncü perdeleri zehir olayı ve mezarlık sahneleriyle açık bir şekilde *Hamlet* etkisi taşır); *Antoni yahut İkmâl-i Nâmus* (İstanbul 1292, cüz 5, s. 289-354; Alexandre Dumas Père'den çeviri); *Ebü'l-fedâ* (İstanbul 1292, cüz 6, s. 356-393); *Nedâmet* (İstanbul 1292, cüz 7, s. 396-420; Türk edebiyatında karakter komedisi türündeki ilk eser olup cimriliği yüzünden çirkin hizmetçisiyle evlenmek durumunda kalan bir tefeciyanı anlatır; uyarlama eserlerdendir); *Lâleruh* (İstanbul 1292, cüz 8, s. 422-460; M. Carré - H. Lucas'dan çeviri). II. cilt: *Kölemenler* (İstanbul 1292, cüz 1, s. 1-74; Doğu masalları kaynağına bağlanabilecek melodramlardan olup Kölemen beylerinin rekabeti üzerine kurulmuştur; sert bir siyasî mücadelenin yanında Süedâ - Dâver aşkı konuyu yumuşatan duygusal bir çizgi oluşturur); *Otello* (İstanbul 1293, cüz 3, s. 122-174; William Shakespeare'den çeviri); *Fakîre yahut Mükâfât-ı İffet* (İstanbul 1293, cüz 4, s. 176-226); *Karı İntikamı* (İstanbul 1293, cüz 5, s. 228-252); *Sadaine*'den çeviri, Emin Eşref'le birlikte); *Vicdan* (İstanbul 1296, cüz 6, s. 254-348; Alexandre Dumas Père'in *La conscience* adlı eserinden çeviri); *Ahmed Yetim yahut Netîce-i Sadâkat* (İstanbul 1296, cüz